

בעניין שניים שדנו ובסברת מעיקרא אדעתא דתלתא יתיבי

זה שאמר איני יודע הוא שאמר איני יודע בתחלה בין שאמר אחר הולכים אחר הרוב.

ה. כסף משנה הלכות סנהדרין פרק ח הלכה ב

כתב הרמ"ך אם ארבעה אומרים זכאי או חייב וכו' ולפי סוגית הגמ' לא נראה דברי הרב דהא חזינא בפ"ק (ה'): דמקשה לשמואל משנים אומרים זכאי ואחד אומר איני יודע דאמרין יוסיפו הדיינים ומקשה ואמאי ולהוי כשנים שדנו ומתרץ שאני התם דאדעתא דתלתא יתיבי ה"נ אף על גב דשלשה יכולים לעשות דין לבדם כיון דאדעתא דחמשה יתיבי לא יכלי תלתא למגמר דינא עכ"ל. ויש לומר דשאני התם שמתחלה היו שלשה שייך למימר הכי כשאחד אומר איני יודע אבל הכא ליכא למימר אדעתא דארבעה או ה' נחתי מאחר שמתחלה לא היו אלא ג'.

ו. חדושי הר"ן מסכת סנהדרין דף ה עמוד ב

ואם איתא ליהוי כשנים שדנו דיניהם דין. וא"ת והא שמואל לא אמר אלא שאם דנו בדיעבד שדינן דין אבל לתתחלה מודה הוא שצריך ג' וכדתנן במתניתין דיני ממונות בג' וכיון שכן מ"ה יוסיפו דיינין דלכתחילה הוא. וי"ל דס"ל למקשה דכיון דשלשה הן שנמנו לדין והאחד אומר אינו יודע הוי ליה בדיעבד שאחר שאינו יודע מה יש להם לעשות היה להם לגמור את הדין בשנים אם איתא לשמואל שדיניהם דין. ותירץ לו שאני התם דמעיקרא אדעתא דתלתא יתיבי כלומר שלא היו רוצים לדון בשנים אלא בג' באו לדון כדי שלא יהא ב"ד חצוף וא"כ סוף הדין כתחלתו שאם אמר האחד אינו יודע שיוסיפו הדיינין. ומתוך השאלה והתשובה שהשיבו בגמרא נלמוד פיר' בר"ח ז"ל שהוא כפי' רש"י ז"ל שהוא חצוף שעבר על תקנת חכמים שתקנו שלשה ולפיכך היה סבור המקשה שכשיהיו ג' בתחלה שאין בהם משום חוצפה. ויש שפירש ב"ד חצוף מגולה שמבינין בהן מי המזכין ומי המחייבין כששניהם מסכימים בחיוב או בפטור משא"כ בג' שכל אחד יכול לומר לא אני המחייב או המזכה. ואם כפירוש הזה לא היתה הקושיא כלום מא' אומר אינו יודע דהכא נמי הוי לי' ב"ד חצוף.

ז. בית הבחירה למאירי מסכת סנהדרין דף ה עמוד ב

כבר ביארנו ששנים שדנו אין דיניהם דין וכן ביארנו שיש מן הפוסקים חולקין בה לומר שדיניהם דין אלא שנקראין בית דין חצוף ר"ל עזי פנים מלשון חוצפא יסגי וי"מ לשון גלוי כלומר שאם חולקין צריך להוסיף עוד אחד מן השוק מ"מ אף לדעת זה דווקא שישבו מתחלה על דעת שנים אבל אם ישבו על דעת שלשה ונסתלק האחד וגמרוהו השנים אינו דין מעתה בית דין של שלשה שנחלקו שנים אומרים כך ואחד אומר כך הולכין אחר השנים אבל אם אמר אחד כך ואחד כך ואחד אומר איני יודע או אפילו הסכימו השנים לדעת אחת ושלישי אומר

א. תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף ה עמוד ב

גופא, אמר שמואל: שנים שדנו - דיניהם דין, אלא שנקרא בית דין חצוף. יתיב רב נחמן וקאמר להא שמעתא. איתיביה רבא לרב נחמן: אפילו שנים מזכין או שנים מחייבין ואחד אומר איני יודע - יוסיפו הדיינין. ואי איתא - להו כשנים שדנו! - שאני התם דמעיקרא אדעתא דתלתא יתיבי, הכא - לאו אדעתא דתלתא יתיבי.

ב. יד רמ"ה מסכת סנהדרין דף ה עמוד ב

גופא אמר שמואל שני הדיטות שדנו דיניהן דין כו' כדפירשית בריש פרקין ואותיבינה מיהא דתנן אפילו שנים מזכין או שנים מחייבין ואחד אומר איני יודע מוסיפי' הדיינים אם איתא דשנים שדנו דיני ממונות דיניהן דין נהי נמי דההוא שלישי שאמר איני יודע כמאן דליתיה דמי להוי הנך תרי כשנים שדנו ומפרקין התם מעיקרא אדעתא דתלתא יתיבי כלומר הדיינין לא קבלו עליהן לדון אלא בשלשה וכי אמר חד מיניהו איני יודע הוה ליה כמאן דליתיה מעיקרא והוה להו כמאן דנחית אדעתא דבי תלתא ואשתכח דלא הוה אלא תרי דאיעקר ליה קבעיהו דאדעתא דהכי לא יתיבי אבל היכא דנחית מעיקרא אדעתא דתרי גלי אדעתיהו דניחא להו למידן בתרי בדין תורה ולפיכך דיניהן דין ואיכא לפרושי דטעמא דמילתא משום בעלי דינין הוא דכיון דיתבי דיני אדעתא דבי תלתא מעיקרא ואשתכח דליכא אלא בתרי יוסיפו הדיינין דמצי חד מבעלי דינין למימר אנא אדעתא דבי תלתא נחתי ואלו היכא דיתבי דיני מעיקרא אדעתא דתרי סבור בעלי דינין וקבול ולפיכך דיניהן דין דהא ודאי ליכא לאוקמוהו בדקבלוניהו עלייהו בעלי דינין דאם כן אפילו ר' אבהו מודי כדמפרש השתא לקמן.

ג. רש"י מסכת סנהדרין דף כט עמוד א ד"ה אפילו שנים

אפילו שנים מחייבין או מזכין והשלישי אומר איני יודע - יוסיפו הדיינין - ואף על גב דאי הוה פליג עלייהו הוי בטל במיעוטא, כי אמר איני יודע הוי כמי שלא ישב בדין ונמצא הדין בשנים, ואנן תלתא בעינן.

ד. רמב"ם הלכות סנהדרין פרק ח הלכה ב

בית דין של שלשה שנחלקו שנים אומרים זכאי ואחד אומר חייב הרי זה זכאי, שנים אומרים חייב ואחד אומר זכאי הרי זה חייב, אחד אומר זכאי ואחד אומר חייב ואחד אומר איני יודע, או שאמרו שנים זכאי או חייב והשלישי אומר איני יודע יוסיפו הדיינים שנים, נמצאו חמשה נושאים ונותנים בדבר אמרו שלשה מהם זכאי ושנים אומרים חייב הרי זה זכאי, אמרו שלשה חייב ושנים זכאי הרי זה חייב, אמרו שנים מהם זכאי ושנים מהם חייב ואחד אומר איני יודע מוסיפין שנים, אבל אם אמרו ארבעה זכאי או חייב ואחד אומר איני יודע, או שאמרו שלשה זכאי ואחד חייב ואמר אחד איני יודע בין שהיה

כדין תורה ובין כן ובין כך נסתלק אחד מהם ולא רצה להיות עמהם באותה ברירה ולא אומר דעתו באותו ענין תודיעני אם ראובן חייב לקבל מה שאמרו התשעה הנותרים או רובם: תשובה. דבר ברור הוא שכיון שנסתלק אחד מהם נתפרדה חבילה ולא עוד אלא אפילו אמר איני יודע אינם יכולים לגמור הדין על פי תשעה הנותרים שאין הולכים אחר הרוב אלא כשרבו המזכים על המחייבים או המחייבים על המזכים מתוך משא ומתן של כלם אבל כשהמיעוט איננו לא שאילו היה שם אותו האחד שמה היה מראה טעם הפך מה שהסכימו הרוב ויודו הרוב בכך וכן כשהיחיד אומר איני יודע דתנן (סנהדרין כט.) אפילו שנים מחייבין או מזכין אחד אומר איני יודע יוסיפו הדיינים וכן אם נסתלק האחד אינם יכולים השנים לחתוך הדין וכמו שאמרו בפרק זה בורר (ל.) גמרו את הדבר מכתב היכי כתבינן רבי יוחנן אמר איש פלוני זכאי וכו' מאי בנייהו וכו' עד ולמאן דאמר זכאי משלמי ולימרו ליה אי לאו את בהדן לא סליק דינא ודברים אלו פשוטים הם לענין הדין והוא הדין לפשרה דמאי שנא ואין רוב בכל מקום אלא רוב הבא מתוך הכלל ומתוך משא ומתן אבל רוב הנפרד מן הכלל ודנין או בוצעין לעצמן שלא מתוך משא ומתן עם הכלל או שלא במעמדן לא עשה כלום ע"כ ודוגמת זה כתבתי בסימן י"ח (ס"א ד"ה כתוב) בשם הגהות אשירי (סנהדרין פ"א סי' ו).

יא. רא"ש מסכת סנהדרין פרק א סימן ג

אמר שמואל שנים שדנו דיניהם דין אלא שנקראו ב"ד חצוף ולא דוקא שנים אלא אפי' אחד נמי תדע לך דלקמן בשמעתין פריך ממתני' דדן את הדין לרבי אבהו אבל לשמואל נחא. ועוד מדאמר לקמן (דף ו) פשרה ביחיד ובעי לפרושי טעמא דרבנן משום דסברי דין בשנים ומקשינן פשרה לדין והא דנקט שנים משום דאפילו שנים מיקרו ב"ד חצוף. והיכי מייירי אי קבלום עלייהו אמאי מיקרו ב"ד חצוף ואי בדלא קבלום עלייהו אלא דנין אותן בע"כ אמאי דיניהם דין. וכן אפילו יחיד כדפרישית הא אפילו שמואל מודה דבעי שלשה או יחיד מומחה כדפרישית לעיל. וי"ל דמייירי כגון שאמרו דונו לנו כמו שנקראים דיינין מן התורה ואשמעינן שמואל דדיניהם דין משום דאין עירוב פרשיות כתוב כאן אלא שנקראו ב"ד חצוף. ורבי אבהו אמר שנים שדנו דיני ממונות ד"ה אין דיניהם דין.

יב. תרומת הדשן פסקים וכתבים סימן רב

ע"כ שמואל לאו בדיעבד איירי, מדקאמר אלא שנקראו ב"ד חצוף, משמע ותו לא, והא תקנו חכמים שלא לדון בפחות מג', ומאן דקא עבר אתקנתא דרבנן חצוף הוא דמקרי, עבריינא לא מקרי, בתמיה? והכי פריך תלמודא פ"ק דנדה /דף י"ב ע"א/, מאן דקא עבר ארבנן צנוע הוא דלא מיקרי, רשע נמי לא מיקרי, בתמיה? אלא ע"כ שמואל רוצה לומר דלא קא עבר אתקנתא דרבנן וכו' והא דנקט לשון דיעבד ב' שדנו משום דקרו להו חצופין נקט הכי. ומתרץ אשירי דאיירי בכה"ג דלכתחילה יכולין למידן אלא שנקראו ב"ד חצוף ותו לא, עיין היטב האמת כך.

איני יודע צריך להוסיף עוד שנים והולכין בהן אחר הרוב שהרי על דעת שלשה ישבו והרי נגמר הדין בשלשה ואם היה מחצה על מחצה ואחד אומר איני יודע מוסיפין שנים שנים עד שבעים ואחד ומשם ואילך אין מוסיפין אלא מעמידין את הממון בחזקת בעליו הא מ"מ כל שהוסיפו עד חמשה הולכין אחר הרוב אפילו אמרו האחרים איני יודע וי"א שאם ישבו תחלה על דעת חמשה אפילו רוב מזכין או מחייבין כל שאמרו האחרים איני יודע יוסיפו אף על פי שנשוארו שלשה הואיל וישבו על דעת חמשה וי"א כן אף באחד שאמר איני יודע וכן כתבו חכמי הדורות שלפנינו ולא יראה לי כן ומ"מ אף הם מודים שאם אחר שהוסיפו שנים אמר אחד איני יודע הואיל ונשוארו חמשה אין מוסיפין עוד ומ"מ דין תוספת זה בין בדיני ממונות בין בדיני נפשות יתבאר ענינו יותר במקומות שבמסכת זו:

ה. שולחן ערוך חושן משפט הלכות דיינים סימן יח סעיף א

הביא אחד מהבעלי דינים עדים לדבריו, מכניסין העדים ומקבלים עדותם כראוי, כמו שיתבאר בסימן כ"ח, ולאחר שיקבלו עדותם יוציאו כל אדם לחוץ, וישאו ויתנו בדבר. אם יסכימו לדעת אחת, מוטב; ואם לאו, ילכו אחר הרוב. שנים אומרים: זכאי, ואחד אומר: חייב, זכאי. שנים אומרים: חייב, ואחד אומר זכאי, חייב. אחד אומר: זכאי, ואחד אומר: חייב, ואחד אומר: איני יודע, ואפי' שנים אומרים: זכאי או חייב, ואחד אומר: איני יודע, יוסיפו שני דיינים, ונמצא שהם חמשה; נושאים ונותנים בדבר, אם שלשה מזכים ושנים מחייבים, זכאי. ואם שלשה מחייבים ושנים מזכים, חייב. שנים אומרים: זכאי, ושנים אומרים: חייב, ואחד אומר: איני יודע, יוסיפו עוד דיינים, אבל ארבעה אומרים: זכאי או חייב, ואחד אומר: איני יודע, או שאמרו שלשה: זכאי, ואחד אומר: חייב, ואחד אומר: איני יודע, בין שהוא אותו שאמר תחלה איני יודע, בין שהוא אחר, הולכים אחר הרוב. הגה: וכן נ"ל עיקר, דלא כמו שכתב לעיל סימן י"ג סעיף ז' בהיפך, והוא דעת החולקים. ואפשר דעתו לחלק בין אם נתברר תחלה יותר מג' ובין ירדו מתחלה לג', אך אינו נ"ל, רק שחולקים, הא' דעת הרמב"ם, והשני דעת הרשב"א.

ט. שולחן ערוך חושן משפט הלכות דיינים סימן יג סעיף ז

אם ביררו להם עשרה אנשים שידונו להם, בין בדין בין בפשרה, ושם לא יסכימו לדעת אחת ילכו אחר הרוב, ונסתלק אחד מהם ואינו אומר דעתו, או שאומר: איני יודע, אפילו הסכימו התשעה כולם לדעת אחת אינו כלום. (ועיין לקמן סימן י"ח סעיף א').

י. בית יוסף חושן משפט סימן יג אות ז ד"ה כתב הרשב"א

כתב הרשב"א (בתולדות אדם לרשב"א סימן קד) שאלת ראובן ושמעון שבררו להם עשרה אנשים לראות בדינם הן בדין הן בפשרה ונשבעו שניהם לקיים עליהם כל אשר יגזרו אותם העשרה ואם לא יסכימו לדעת אחת שילכו אחר הרוב

יג. רא"ש מסכת בבא קמא פרק ג סימן ח

שטר שיש בו רבית קונסין אותו ואין גובה לא את הקרן ולא את הרבית דברי רבי מאיר. וחכמים אומרים גובה את הקרן ואין גובה את הרבית. תימא לרבנן היאך גובה הקרן בשטר זה ואפילו ממשעבדי ורבי מאיר נמי לא פליג אלא משום דקניס והלא העדים פסולים הם. אף על גב דלאו עדי חמס ניהו דקיימא לן כאביי בפרק זה בורר (דף כז א) דאמר אוכל נבילות להכעיס פסול. ואף על פי דלא חשיב הני עדים בפרק זה בורר (דף כד ב) במתניתין אלו הן הפסולים. הכי נמי לא חשיב התם לזה אלא בכלל מלוה ברבית איתיה כדמפרש התם מלוה הבאה ברבית וה"ה נמי דעדים בכלל. ואין לומר כיון דהרבית מפורש בשטר אין העדים עוברים משום לא תשימון דידעי שלא יגבו ב"ד על ידו רבית. והא דאמרין עדים עוברים משום לא תשימון היינו כשנכלל הקרן והרבית יחד וכתבו בסתם [דהא אהאי] שטר גופיה הוא דאמרין הכא ובפר' המוכר פירות (דף צד ב) דמשעת נתינה עבד ליה שומא. וי"ל דהאי שטרא דהכא איירי ברבית דרבנן ולא מיפסלי בריבית דרבנן כיון שאין מרויחין כלום. אף על פי שבעבירה דאורייתא הו נפסלים אף על פי דאין עדי חמס ניהו.

יד. רמב"ם הלכות סנהדרין פרק ב הלכה י

אף על פי שאין בית דין פחות משלשה מותר לאחד לדון מן התורה שנאמר בצדק תשפוט עמיתך ומדברי סופרים עד שיהיו שלשה, ושנים שדנו אין דיניהן דין.

טו. תלמוד ירושלמי מסכת סנהדרין פרק ה הלכה ה

תני למה מוסיפין דיינין שאם היו שנים מן הראשונים מזכין [דף כז עמוד א] ואחד מן האחרונים ליגמר הדין בשלשה. אמר רבי לא מכיון שנראה דינו ליגמר בארבעה אין גומרין אותו בשלשה. אמר רבי יוסי ותשמע מינה שלשה שדנו ומת אחד מהן חותמין בשנים וכותבין אף על פי שחתמנו בשנים בשלשה דננו.

טז. פני משה מסכת סנהדרין פרק ה הלכה ה

שלשה שדנו ומת אחד מהן חותמין בשנים וכותבין אף על פי וכו'. כדי שלא לטעות לומר שבשנים ישבו לדון אלמא אף על גב דהשתא אין כאן שלשה מכל מקום כיון שנגמר הדין בשלשה שהסכימו לדעת אחת או ע"פ הרוב אין אומרין שיוסיפו עכשיו אחד מכיון דאינן אלא שנים ה"כ דמכיון דיש כאן רוב לדעה אחת גומרין הדין על פיהם ושוב אין מוסיפין וש"מ כת"ק ולא כר' אילא. א"נ ותשמע מינה דתלמד מכאן מדברי הת"ק דקאמר גומרין בג' ואף על פי שהיה נראה אחר ההוספה ליגמר בד' כן נמי אמרין בג' שדנו ומת א' מהן וכו' וכדאמרין בשביעית:

יז. תלמוד בבלי מסכת כתובות דף כב עמוד א

ג' שישבו לקיים את השטר ומת אחד מהם, צריכין למיכתב במותב תלתא הוינא וחד ליתוהי. אמר רב נחמן בר יצחק: ואי כתב ביה שטרא דגן נפק לקדמנא בי דינא, תו לא צריך.

יח. תלמוד בבלי מסכת קידושין דף עד עמוד א

נאמן דיין לומר לזה זכיתי ולזה חייבתי; במה דברים אמורים - שבעלי דינים עומדים לפניו, אבל אין בעלי דינים עומדים לפניו - אינו נאמן. וניחזי זכותא מאן נקיט? לא צריכא דקריע זכותיהו. וניהדר ונידייניהו! בשווא דדייני.

יט. חדושי הריטב"א מסכת קידושין דף עד עמוד א

תנו רבנן נאמן דיין לומר לזה זכיתי ולזה חייבתי וכו' אבל בזמן שאין בעלי דינים עומדין לפניו אינו נאמן. פי' אינו נאמן אלא כעד אחד, ומתניתא בדיין אחד כדקתני בהדיא, ומיירי בדיין מומחה לרבים שיכול לכופף הנתבע לדון לפניו כדאיתא בסנהדרין (עי' ה' א'), אי נמי כשאינו מומחה וקבלוהו עלייהו בעלי דינים, אבל שלשה והם בית דין נאמנין הם לעולם כעדים דעלמא, דנהי דאין עד נעשה דיין אבל דיין נעשה עד להעיד מה שנדון לפניו.

כ. תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף כט עמוד ב

היא אודיתא דהוה כתב ביה, דוכרן פיתגמי וכל לישני דבי דינא, ולא הוה כתב בה במותב תלתא הוינא וחד ליתוהי. סבר רבינא למימר: היינו דריש לקיש. אמר ליה רב נתן בר אמי, הכי אמרין משמיה דרבא: כל כי האי גוונא - חיישינן לבית דין טועין. אמר רב נחמן בר יצחק: אי כתב בה בי דינא - תו לא צריך. - ודילמא בית דין חצוף הוא, דאמר שמואל: שנים שדנו - דיניהן דין, אלא שנקראו בית דין חצוף! - דכתב ביה בי דינא דרבנא אשי. - ודילמא רבנן דבי רב אשי כשמואל סבירא להו? - דכתיב בו, ואמר לן רבנא אשי.

כא. תוספות מסכת סנהדרין דף כט עמוד ב ד"ה הודה בפני

הודה בפני ב' וקנו מידו כותבין - ואף על גב דלא אמר כתבו משום דסתם קנין לכתובה עומד כדפ"ה מיהו אם רצה לחזור חוזר כדאמר בפ' המוכר את הספינה (שם דף עז. ושם) זכו בשדה זו לפלוני וכתבו את השטר חוזר בשטר ואינו חוזר בשדה והא דאמר בפ' אף על פי (כתובות דף נה.) אמר לעדים כתבו וחתמו והבו ליה קנו מיניה לא צריך לאימלוכי לאו דוקא כתבו דה"ה אף על גב דלא אמר כתובו והאי דקאמר כתובו משום סיפא נקטי' דהיכא דלא קנו מיניה אף ע"ג דאמר כתובו צריך לאימלוכי והא דקאמר קנו מיניה לא צריך לאימלוכי ביה לאו משום שאינו יכול לחזור בשטר אלא מסתמא כל כמה דלא הדר ביה רוצה הוא שיכתבו תדע דהא לא קנו מיניה פשיטא דמצי הדר ביה ואיכא למ"ד א"צ לאימלוכי ביה.

כב. רש"ם מסכת בבא בתרא דף עז עמוד א ד"ה חוזר בשטר

חוזר בשטר - ואפי' אמר כתבו ותנו דכל זמן שלא בא ליד מקבל מתנה יכול זה לעקור שליחותו דאין עושין שטר בעל כרחו של נותן דאם ייפה כחו במתנה בעל פה לא ניחא ליה דתיהוי מתנה בשטר ואף על גב דאמר' בחזקת הבתים (לעיל /בבא בתרא/ דף מ) קנין בפני שנים ואין צריך לומר כתבו דסתם קנין לכתיבה עומד הני מילי סתמא דמסתמא ניחא ליה למקנה שיכתבו שטר לקונה אבל היכא דמחי לא כתבינן בעל כרחו.

כג. תוספות מסכת בבא בתרא דף עז עמוד א ד"ה חוזר בשטר

חוזר בשטר ואינו חוזר בשדה - וא"ת כיון שאין מזיק לו כלום בין במתנה בין במכר נכתוב לו ממה נפשך שלא יוכל לכפור לו כיון דאין מפסיד בכתיבה אפילו במכר דליכא למימר שאינו רוצה שיטרוף ממשעבדי דאפילו בלא שטר גובה מנכסים משועבדים כדאמר בחזקת הבתים (לעיל דף מא:) המוכר שדהו בעדים גובה מנכסים משועבדים וי"ל דמפסיד לפי שע"י שטר יצא קול שמכר או נתן ולא ילוו לו כל כך ברצון לפי שאין לו כל כך קרקעות ואף על פי שהלוקח ודאי יכול לחזור בו דמצי אמר אדעתא דלא תכתוב לי שטרא לא זבני מ"מ מוכר יכול לחזור בו בשטר ואם לא ירצה הלוקח ליקח בלא שטר יניח ורבינו תם מפרש דבשטר מתנה דוקא מיירי דלא ניחא ליה דליפוש שטרי עילויה דהעולם לא ידעו שהוא שטר מתנה אלא יסברו שהוא שטר חוב או שטר מכר ושיעבד קרקעותיו ולא יקנו ברצון ממנו לפי שיראים שיטרפו מהן אבל בשטר מכר אין יכול לחזור בו דמסתמא אדעתא דכתיב ליה שטרא זבין ליה.

כד. שולחן ערוך חושן משפט הלכות הלואה סימן לט סעיף ד

אם הלואה מוחה בעדים שלא יכתבו לו שטר, יש אומרים שאין כותבים; ואפילו קנו מידו שלא יוכל למחות בהם מלכתוב, אינו מועיל. (ועיין לקמן סי' רמ"ג סעיף ז') ואם יאמר המלוה: כיון שאינך רוצה שיכתבו לי שטר תחזיר לי מעותי, שומעין לו. ואם עידי רוצים לילך למדינת הים, יש מי שאומר שהולך לפני ב"ד וכותב לו, אבל העדים אין רשאים לכתוב. ויש אומרים שאפילו עומד וצווח: אל תכתבו לו שטר, כותבים לו על כרחו, אף על פי שאין עדי רוצים לילך למדינת הים.

כה. רש"ם מסכת בבא בתרא דף נד עמוד ב ד"ה והאמר שמואל

והאמר שמואל דינא דמלכותא דינא - כל מסים וארנוניות ומנהגות של משפטי מלכים שרגילים להנהיג במלכותם דינא הוא שכל בני המלכות מקבלים עליהם מרצונם חוקי המלך ומשפטיו והלכך דין גמור הוא ואין למחזיק בממון חבירו ע"פ חוק המלך הנהוג בעיר משום גזל.

כו. תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף כט עמוד ב

הודה בפני שנים וקנו מידו - כותבין, ואם לאו - אין כותבין. בפני שלשה ולא קנו מידו, רב (אמי) אמר: כותבין, ורב אסי אמר: אין כותבין. הוה עובדא וחש לה רב להא דרב אסי.

כז. רש"י מסכת סנהדרין דף כט עמוד ב

וקנו מידו - כותבין שטר הודאה, ואף על פי שלא אמר כתבו, דסתם קנין לכתיבה עומד. ואם לאו אין כותבין - ואף על גב דאמר להו אתם עדיי, וחייב לשלם לו, אפילו הכי ניחא ליה מלוה על פה ממלוה בשטר. שלשה - עשאן בית דין והפקירן הפקר, ויכולין לשנותו לעשות מלוה בשטר, ולהיות במקום הלואה לעשות שליח לכותבה.

כח. רש"ם מסכת בבא בתרא דף מ עמוד א ד"ה אמר רבא

אף על גב דחוב הוא למקנה לכתוב שטר וליפות זכותו של קונה אפ"ה כותבים העדים בלא רשותו כדין כל מעשה ב"ד שכח ב"ד יפה והפקירן הפקר לכתוב כל הנעשה בפניהן.

כט. שולחן ערוך חושן משפט הלכות עדות סימן ל סעיף יא

העיד האחד בבית דין זה, והעיד השני בבית דין אחר, יבא בית דין אצל בית דין ויצטרפו עדותן. הגה: אבל אחרים ששמעו הענין, אינן יכולין להצטרף, דהוי עד מפי עד (ב"י בשם מרדכי ישן פרק גט פשוט).

ל. סמ"ע סימן ל ס"ק לד

יבא בית דין אצל בית דין כו'. דוקא כל שני הבתי דינים מצטרפין, אבל מקצת מבית דין האחד ומקצת מב"ד השני אינן יכולין להצטרף ולהעשות ב"ד חדש ולדון על עדותן, כיון דלא העיד אלא אחד מהעדים בכל ב"ד, והוה ליה ג"כ כעד מפי עד.

לא. עליות דרבינו יונה מסכת בבא בתרא דף קסה עמוד ב

[1] דוקא ב"ד אצל ב"ד, אבל אם יבואו שנים מב"ד זה ושנים מב"ד זה ודאי אין מצטרפים, לפי שאין שנים נעשים ב"ד, ונמצא שהם צריכים להעיד בפני חביריהם על עדות העד שהעידו בבית דינו, ושוב אין נעשים דיינים דאין עד נעשה דין, אך עכשיו כשבאים ב"ד אצל ב"ד אין אלו צריכים להעיד לפני אלו, אלא ב"ד זה יפסקו הדין שקבלו עדות עד אחד ונמצאת עדותו מכוונת, וכן יפסקו ב"ד השני על קבלת עדות העד השני, ונמצא מעשה ב"ד זה מצטרף לזה.

לב. רש"ם מסכת בבא בתרא דף מ עמוד א ד"ה קיום שטרות

קיום שטרות בג' - מי שיש לו שטר על חבירו וחושש שמא ילכו העדים למדינת הים או ימותו וכשיבא לגבות חוב הכתוב בשטר יטעון הלואה כי פרוע הוא או מזוייף הוא ויצטרך לקיים שטרו בעדים המכירים חתימת ידי עדים שבשטר ולא ימצא

שסופר אחר שמע מפי אחת הכתות וכתב דטפי עדיף כתב יד הסופר ששמע מפי הברורים. נאם הכותב אשר בן ה"ר יחיאל ז"ל.

כיצד יעשה הולך לב"ד ומביא העדים עצמן ומעידין על חתימת ידיהן בפני ב"ד והם כותבים בסוף השטר למטה מחתימת העדים במוטב תלתא כחודא הוינא ונפק שטרא דא קדמנא ואתו פלוני ופלוני ואסהידו אחתימות ידיהו ואישרנוהי וקיימונהי כדחזי וחותמים בו ג' הדיינים והוא הנפק וגם אשרתא דדייני ולכך צריך ג' דשנים שדנו דיניהן דין אלא שנקראין ב"ד חצוף בסנהדרין (דף ג) והכא אפי' דיעבד נמי לא דא"כ מה יש בין הנפק לשטר שלמעלה הימנו הכא תרי חתימי והכא תרי חתימי ודומה לב' עדים שמעידים ששמעו מפי עדים שלמעלה שהשטר כשר ועד מפי עד פסול אבל כשהן ג' והן ב"ד זו עדות גמורה שהעידו על חתימת ידן לפני ב"ד והכשירו ב"ד את השטר ועכשיו חותמין ב"ד ששטר זה כשר הוא ודומה לפסק דין.

לג. שו"ת הרשב"א המיוחסות לרמב"ן סימן צא

לפי שקבלת העדות צריכה להיות בבית דין. כלומר במעמד שלשה שהן ב"ד. אבל הב"ד אין צריכים לחתום זה בפני זה. ואפילו במקום אחד לא מצאנו. והראיה ששלשה שישבו לקיים השטר ומת אחד מהם שאע"פ שאין השלישי בעת החתימה אעפ"כ השנים חותמים ודי להם בכך. ואילו היו צריכים לחתום במעמד שלשתם כלומר שיהיו עדיין ב"ד בשעת חתימה היאך אנו מכשירין קיום זה בחתימת השנים, והלא באותה שעה בטל כח הב"ד, שהשלישי מת והנה איננו. ואילו קבלו שלשה עדות הקיום אף על פי שלא כתבו קיומם בשטר אלא ששנים מהן מעידין כן בפני ב"ד די בכך. לפי שאין אלו עדים מפי עדים. אלא ב"ד שמעידים שבבית דינם נתקיים שטר זה.

לד. שולחן ערוך חושן משפט הלכות דיינים סימן כג סעיף א

כל זמן שבעלי דינים עומדים לפני הדיין, נאמן לומר: לזה חייבתי ולזה זכיתי. נסתלקו מלפניו, אינו נאמן. אם אין בידו פסק דין. ודוקא בשודא דדייני, אבל דין התלוי בטענות לא שייך בו נאמנות, שלפי הטענות יזכה הזוכה, ובלבד שלא יסתור טענות הראשונות. וכל זה דוקא בדיין אחד, אבל שנים נאמנים לעולם, ואפילו אם יש שני עדים שמכחישים אותם.

לה. שו"ת הרא"ש כלל נו סימן ו

דבר פשוט ששני דיינים נאמנים לעולם לאמר כך פסקנו את הדין. דדוקא גבי דיין א' אמרינן בפ' בתרא דקידושין (עד) דנאמן דוקא בזמן שבעלי דינים עומדין לפניו. אבל שני דיינים נאמנים לומר לעולם לזה זכינו ולזה חייבנו, ונאמנים הם יותר מן העדים המכחישים אותם דרמו אנפשיהו ומדכרי טפי מן העדים ששמעו מפיהם. ואין זה כשני כתי עדים המכחישים זה את זה, דהתם ב' הכתות שמעו הענין זאת אומרת כך שמענו או ראינו וזאת אומרת כך שמענו או כך ראינו. אבל כאן דהדיינים שמעו דברי בעלי דינים ודקדקו בדבריהם לידע להיכן הדין נוטה יותר הם זכורים ויודעים אמתת הפסק דין מן העדים שבשמיעה אחת שמעו ותלינן בהו טעותא. וכ"ש